VOERENS BLAEDSJE

België – Belgique
PB 3790
12/3795

Nr. 91 — juli, augustus, september 2026

Heem en Natuur Voeren

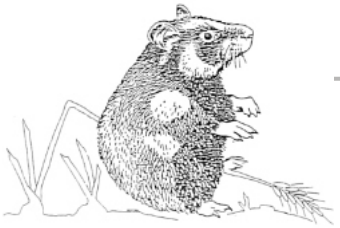

Bokkenorchis

Orchideeën zijn de diva's van de plantenwereld. Ook in Voeren vind je diverse soorten. Ze zijn weliswaar niet te vergelijken met de exemplaren die je in een bloemenzaak vindt. In vergelijking daarmee zijn onze inheemse orchideeën miniatuuruitvoeringen van hun tropische verwanten. Maar toch: als je als plantenliefhebber in onze contreien een wilde orchidee ziet, gaat je hart toch een beetje sneller slaan.

Een soort als de purperorchis bereikt in de Voerstreek en het aangrenzende Zuid-Limburg de noordergrens van haar verspreidingsgebied. In Zuid-Frankrijk kun je ze soms zelfs gewoon in de wegberm aantreffen, maar naarmate je verder naar het noorden gaat wordt ze steeds zeldzamer.

Bijna alle Vlaamse purperorchissen staan in een bos in Veurs (Sint-Martens-Voeren). Met dank aan het Agentschap voor Natuur en Bos, dat hun groeiplaats speciaal beheert in functie van deze soort.

Een andere zuidelijke soort, die nog maar enkele jaren geleden de Voerstreek heeft bereikt, is de bokkenorchis. Misschien is hij een voorbode, die aangeeft dat de klimaatverandering echt geen *woke* verzinsel is – en meteen ook een van de weinige positieve puntjes is die we daarbij kunnen vermelden. Overigens zullen we er niet alleen nieuwe soorten bij krijgen; er zullen er ook zijn die zich in die nieuwe omstandigheden niet meer kunnen handhaven en bij ons uitsterven.

738 Bokkenorchis
739 Otto Neurath en David van Reybroeck
De geur van succes: feromoonpuffers
740 Maïs onder plastic
Kerff-voorstelling komt naar Voeren
741 Een burenruzie uit 1699
743 Nieuw in d'r Voerense Dieksionnaer
744 De bronnen van Altenbroek
745 Eenvoud: het Deniskapelletje

De bokkenorchis is de reus onder onze inheemse orchideeën. Ze wordt makkelijk meer dan een halve meter hoog en valt ook op door de bizarre vorm van haar bloemen.

Danny Zeevaert (ANB) ontdekte er enkele jaren geleden een exemplaar van in een wegberm. Om te verhinderen dat die ene plant bij de jaarlijkse maaibeurt meegenomen zou worden, maakte hij zelf de ruimte eromheen vrij en plaatste er een paaltje bij. De afgelopen jaren hielp dat inderdaad.

Maar toen ik er enkele weken geleden een foto van wilde gaan nemen, bleek ze toch gesneuveld te zijn en kon ik alleen de treurige foto hiernaast maken. Het enige wat we kunnen hopen is dat ze volgend jaar toch nog terugkomt. En dat de klimaatverandering meevalt – maar dat zou wel eens ijdele hoop kunnen zijn.

Rik Palmans

Voor € 15,- ben je een jaar lang lid.

Het Voerens Blaedsje is het kwartaalbericht van **Heem en Natuur Voeren**.

Secretariaat: secr@heemennatuurvoeren.be https://heemennatuurvoeren.be
IBAN: BE10 7353 5203 4004 BIC: KREDBEBB

Samenstelling en eindredactie: Rik Palmans, Sint-Pieterstraat 7, 3792 Sint-Pieters-Voeren, rik@heemennatuurvoeren.be

Aan dit Blaedsje werkten mee: Joep Buysen, Ferdinand Mertens, Rik Palmans, Jan Nyssen, Rita Plattau, Jettie de Wal.

Afgiftekantoor 3790 Voeren, Erkenningsnummer P 303632
Verantwoordelijke uitgever: Rita Plattau, Ketten 13, 3798 's-Gravenvoeren

Otto Neurath en David van Reybroeck

De huidige denker der Nederlanden, David van Reybroeck, is al vele jaren tegen verkiezingen. Hij is wel een democraat maar hij vindt dat het stemmen via politieke partijen een onvoldoende afspiegeling van de bevolking geeft. Hij zoekt naar vormen die dit meer waarborgen. Zo stelde hij voor vertegenwoordigers van 'het volk' door loting te selecteren, waarbij iedereen kandidaat is. Of als het niet anders kan, een aanvulling op de parlementaire besluitvorming: een 'burgerparlement' er aan toe te voegen. President Macron van Frankrijk toonde zich enthousiast en slaagde er in zoiets tot stand te brengen. Wat er met de resultaten inmiddels gebeurd is, kan ik niet na vertellen. In de zuidelijke Nederlanden is Van Reybroeck ook actief. Hij heeft daadwerkelijk succes geboekt in de kleinste deelstaat van België: de Duitstalige Gemeenschap die Eupen als hoofdstad heeft. Er zijn burgerberaden ingevoerd en een burgerparlement. Er wordt met enthousiasme over gesproken.

Door een speling van het lot hou ik me als 'hobby' met de van oorsprong Oostenrijkse denker Otto Neurath (1882-1945) bezig – zeg maar een Oostenrijkse Van Reybrouck van toen. Met Neurath ging het in zijn leven niet van een leien dakje. Hij was jood en een politiek actieve man. Net als van Reybroeck een 'aanwezige man'. Wanneer de tijden veranderen en niet in hun richting, dan hebben deze mannen het niet gemakkelijk. In Oostenrijk begon in 1934 een opstand van de arbeiders tegen de verrechtsing van het land. Die opstand werd door de nieuwe macht bloedig neergeslagen. Neurath moest vluchten en kwam in Nederland terecht, in Den Haag. Zo ongeveer om de hoek waar wij eerder in Den Haag woonden. Maar ook in Nederland was hem geen rust gegund. Bij het bombardement van Rotterdam wist hij hoe laat het was en hij vertrok onmiddellijk naar Engeland. Hij was op dat moment niet de enige maar het lukte hem en zijn vrouw om nog net in een reeds overvol bootje te springen. Ze bereikten heelhuids Engeland en verbleven er de hele oorlog.

Verleden jaar verscheen een biografie over Otto Neurath in zijn Engelse tijd. Neurath's thema was o.a. ook democratie en het politieke bewustzijn. Hoe kun je de burger toerusten zodat deze ook aan de politieke besluitvorming bewust kan deelnemen? Kennis is daarvoor essentieel. Maar hoe kun je de burger in dat leren bij de hand nemen? Echte Van Reybroeck vragen!

In die biografie vond ik een voor mij buitengewoon verrassend verhaal. De auteurs maken er melding van dat de Belgische

Foto Wikipedia

minister van Onderwijs direct na de oorlog aan de Engelse regering om hulp vroeg om de bewoners van het Duitstalige gebied, dat nu weer deel uitmaakte van België, op te voeden in 'de democratie' en de democratische geestes gesteldheid. Ze hadden immers jaren het nationaalsocialisme ingeademd en dat moest er weer uit. Neurath schreef een notitie over de denazificatie van Eupen – Malmedy; het verdere verloop vertelt het verhaal niet. Maar de denazificatie is blijkbaar in Eupen goed gelukt en daar plukt heel België nu de vruchten van, mede dankzij David van Reybroeck.

Ferdinand Mertens

De geur van succes: feromoonpuffers redden de fruitteelt

In de boomgaarden van Voerenaar Eric Loop, een van de meest innovatieve fruitkwekers in België, hangt er iets in de lucht. Niet de geur van appels of peren, maar een geheim wapen tegen een van de grootste vijanden van de fruitteelt: de fruitmot.

De vijand: *Cydia pomonella*

De fruitmot, ook wel appelworm genoemd, is een plaag die tot 90% van de oogst kan verwoesten. De larven vreten gaten in het fruit, waardoor het onverkoopbaar wordt. Maar dat is niet het enige probleem: zelfs als het fruit er nog goed uitziet, kan er een larve in zitten. Dat leidt tot afkeuring door supermarkten en exportbelemmeringen.

De oude methode: spuiten en hopen

Vroeger was de enige oplossing het spuiten met pesticiden. Maar dat is duur, milieubelastend en steeds minder effectief door resistentie. Bovendien is het niet goed voor de biodiversiteit en de gezondheid van de telers.

De nieuwe revolutie: feromoon-puffers

Bij Eric Loop hebben ze een innovatieve oplossing gevonden. Op strategische plekken in de boomgaard hangen puffers die een synthetisch feromoon verspreiden. Dit is een kopie van het geurtje dat vrouwelijke fruitmotten gebruiken om mannetjes te lokken. Het resultaat is verbluffend: de mannetjes zijn zo in de war dat ze de vrouwtjes niet meer vinden.

De puffer is een zeer vooruitstrevende vorm van feromoonverwarring, omdat er slechts 2 puffers per hectare nodig zijn om een efficiënte fruitmotbestrijding uit te voeren. De puffers zullen feromoon verspreiden gedurende het hele zomerseizoen van 17 uur 's avonds tot 5 uur 's morgens met elke 15 minuten een pufje.

Hoe werkt het?

• De puffers verspreiden het feromoon in de lucht;
• De mannetjesmotten volgen het geurspoor, maar raken het kwijt;
• Minder paring = minder eitjes = minder fruitmotten.

De impact

• Minder pesticidengebruik;
• Meer biodiversiteit;
• Gezonder fruit voor de consument;
• Minder exportproblemen.

De toekomst

De feromoon-puffers zijn een *gamechanger* in de fruitteelt. Ze bieden een duurzame en effectieve oplossing voor een van de grootste problemen in de sector. En dat is goed nieuws voor de telers, het milieu en de consumenten.

Joep Buysen

Maïs onder plastic

In 2023 schreef ik dat er in Aubel veel maïs onder plastic werd gezaaid voor een snelle kieming en daardoor hogere productie (zie Voerens Blaedsje nr. 79). We zijn nu een paar jaar later en die plastic zie je nu niet meer. Toch niet van ver af...

Gevraagd naar de reden bracht snel duidelijkheid. Het voordeel woog amper op tegen de (voorspelbare) nadelen: De plastic is natuurlijk een investering, maar die haal je er niet uit. Zeker als je het werk erbij optelt. En als je nu drie jaar later gaat kijken vind je nog steeds stukjes 'biologisch afbreekbare' plastic in de grond. Redenen genoeg voor de boer om ermee op te houden.

Joep Buysen

Kerff-voorstelling komt naar Voeren!

Het Voerens Amateur Toneel is fier om de samenwerking aan te kondigen met theatergezelschap Compagnie Cecilia uit Gent. Acteur Sebastien Dewaele komt in de Voerpoort het verhaal vertellen van Marcel Kerff, een wielrenner uit de Voerstreek anno 1900. Hij reed in de eerste Tour de France mee en eindigde als zesde. In augustus 1914 werd hij vermoord door de Duitse troepen die België binnenvielen. Dewaele maakt van Marcel geen held, maar schetst het portret van een man die zijn leven lang dienstbaar in de schaduw stond van anderen en trouw bleef aan wie hij was.

Kerff is een door livemuziek ondersteunde monoloog over dienstbaarheid, mededogen en de waarde van het kleine. Met humor en hartstocht wordt de levensloop van Marcel over koers, over mens-zijn, over liefde voor familie en over een zoektocht naar nederigheid in een wereld die vandaag alleen nog maar helden lijkt te willen vieren.

Boek nu: **zaterdag 21 november 2026** (avondvoorstelling) en **zondag 22 november 2026** (matinee).

We nodigen u allen van harte uit, dit mooie verhaal te gaan zien en horen. Tickets nu reeds verkrijgbaar op
https://vat89.be/reserveren/

De voorstellingen worden financieel mede mogelijk gemaakt door Heem en Natuur Voeren!

En voor de liefhebbers organiseren we al tijdens de Kermis in Moelingen op 15 augustus 2025 een originele **Marcel Kerff Retro Koers**. Op oude fietsen en in toepasselijke kledij fietsen we een rondje rond de kerk...

Joep Buysen

Een burenruzie uit 1699

Op 17 maart 1699 moest de schepenbank van Sint-Pieters-Voeren zich buigen over een klacht die inwoner Jan Schellinx had ingediend tegen zijn buurman. Omdat de zaak draaide rond het beheer van een *graaf* of *graft* en in de vorige editie van *D'r Koeënwoof* een artikel van zijn hand was verschenen over dat onderwerp, stuurde ik de tekst door naar Jan Nyssen. Hij zette de tekst om naar modern Nederlands met behulp van ChatGPT en knoopte er enkele bedenkingen aan vast.

De originele tekst ziet er zo uit:

'Jan Schellinx alhier present in persoon verclaert dat hij is hebbende een stuck lants binnen desse jurisdictie gelegen op den Steenbergh met eener groeten ende hoogen graeff daeraen gehoerende die eens deels is beseth met diverse spetiten van houdt 't welck hij en sijne predecesseur voor hem altoos hebben gesneuwt en gecapt in d'aensien van een iegelijcken ende publijkelick ende dat dien aengesien Houppert van Reije die een stuck lants onder ende neven den voors. graeve heeft liggende onlangs onderstant heeft den grave ten deele onder aen de voet aff te houwen ende verwerpen op sijn lant maer oock diverse stucken en anderssints uijt te roijen tot aen en onder de dicken stocken in sijn voors. grave staende ende wassende gelijck sulx naerder sal kunnen gesien woorden bij oculaire inspectie van het voors. sijn lant graeve daeraen gehoerende ende hetgheene van den voors. Houppen van Reije, verseuckt oversulx opcosten van ongelijck 'tselve door dese weth ofte eenige litmaet derselve daertoe te deputteren te woorden gevisiteert.

Scheepenen accorderen de versochde visitatie mits de behoerlycke recht.

Weelcken volgens hebben wij scholtis ende scheepenen vs. ons getransporteert metten claeger aen eenen graeve staende tusschen d'erffve van Jan Schillinx liggende op den grave, ende d'erff van Houppert van Reije liggende onder den grave ter plaetse genaemt Steenbergh en aldaer bij occulaire inspectie bevonden dat den voors. graeffe op twee diverse plaetse is afgehackt tot vase onder en aen de dicke stocken en doren daerop staende en daer aff bevonden op 't land van Houppen van Reije geworpen te sijn eenige dorren van de graeve daerop gestaen hebbende drij groete treeden weer, ende boven in de selven graeff ter sijden naer de Loe bevonden een gat in den graeff gemaeckt te sijn waer uijt eenige mergel is gehaelt ende getrocken woorden, 't welck des gedaegde huijsvrouwe is gepent gewest ende gestopt soo sij bekent, ende voorders bevonden boven op graeve diverse koulen waerop schijnt de lynij getrocken te sijn geweest tot op eenen steen liggende in den graeve aen de wech aldaer gestelt, gelijck den gedaegde bekent door den lantmeester Nijssen die occulaire inspectie incorperreert den gansen graeve ende stocken daerop staende gemeeten ende gevocht tot het lant ter sijde van de gedaegde uijtwijssens d'attestatie van de lantmeester Nijssen ontgethoont bij provisie geschiet tot bij comp.ste van partie der voors. Houppert van Reije hier toe bedacht per Jan Fosseij boede ut retulit ende aen de requirens copie geaccordeert.'

in de marge: voor visitatie 10 gulden, ontfangen op reeckeninghe 9 gulden.

In modern Nederlands:

'Jan Schellinx[1], hier persoonlijk aanwezig, verklaart dat hij een stuk land bezit binnen deze jurisdictie, gelegen op de Steenberg, met daaraan behorend een grote en hoge graaf[2], die gedeeltelijk begroeid is met verschillende soorten hout. Dat hout hebben hij en zijn voorgangers steeds gesnoeid en gekapt, openlijk en publiekelijk, in het zicht van iedereen.

Hij verklaart verder dat Hubert van Reije[3], die een stuk land bezit onder en naast voornoemde graaf, onlangs begonnen is de graaf gedeeltelijk onderaan aan de voet af te graven en op zijn eigen land te werpen. Daarnaast heeft hij ook verschillende stronken en ander hout uitgerooid tot aan en onder de dikke stammen die in voornoemde graaf stonden en groeiden, zoals nader zal kunnen blijken uit een plaatselijke inspectie van zijn voornoemde land met de daarbij horende graaf, evenals van hetgeen door voornoemde Hubert van Reije werd uitgevoerd.

Daarom verzoekt hij dat dit, op kosten van de partij die in het ongelijk wordt gesteld, door deze rechtbank (*weth*)[4], of door één of meer daartoe gedeputeerde leden, zal worden onderzocht en bezichtigd. De schepenen stemmen in met de gevraagde visitatie, mits betaling van de gebruikelijke rechten.

Waarop wij, schout en schepenen voornoemd, ons samen met de klager hebben begeven naar een graaf gelegen tussen het erf van Jan Schillinx, gelegen boven de graaf, en het erf van Hubert van Reije, gelegen onder de graaf, ter plaatse genaamd Steenberg[5]. Daar hebben wij bij plaatselijke inspectie vastgesteld dat de voornoemde graaf op twee verschillende plaatsen

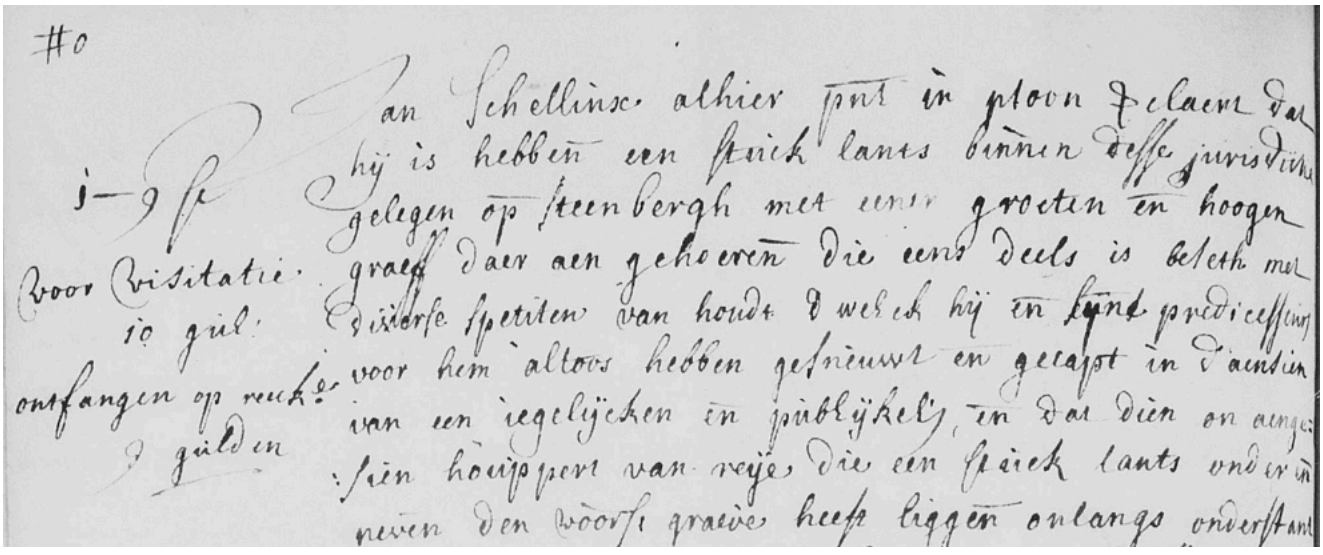

was afgegraven tot vlak onder en aan de dikke stammen en doornstruiken die erop stonden, en dat op het land van Hubert van Reije verschillende doornen afkomstig van de graaf waren geworpen, ongeveer drie grote treden ver.

Verder werd boven in dezelfde graaf, aan de zijde naar de Loë[6], vastgesteld dat in de graaf een gat was gemaakt waaruit mergel was gehaald en weggenomen. Dat gat was geopend geweest door de echtgenote van de gedaagde en daarna weer dichtgemaakt, zoals zij bekende.

Voorts werden boven op de graaf verschillende kuilen (*koulen*)[7] aangetroffen, waaruit blijkt dat er een lijn lijkt getrokken te zijn geweest tot aan een steen die in de graaf aan de weg lag opgesteld, zoals de gedaagde erkende via landmeter Nijssen[8].

Bij die plaatselijke inspectie werden de volledige graaf en de daarop staande stammen opgemeten en *gevocht*[9] ten opzichte van het land aan de zijde van de gedaagde, overeenkomstig de attestatie van landmeter Nijssen, *ontgethoont*[10] bij provisie geschied tot bij *comp.ste*[11] van partijen der voornoemde Hubert van Reije, hiertoe aangezocht door Jan Fosseij, gerechtsbode, *ut retulit* (zoals vereist), die hiervan verslag heeft uitgebracht.

Aan de verzoekende partij werd een gewaarmerkt afschrift verstrekt.'

(1) Jan Schillinx / Schellinx — De familienaam verschijnt in de tekst zowel als Schellinx als Schillinx, wat in de 17de eeuw normaal is. De spelling van familienamen was nog niet gestandaardiseerd en wisselde vaak zelfs binnen één document. De naam behoort waarschijnlijk tot dezelfde naamgroep als Schillings, Schilling, Schillincx en Schellincx, vormen die veel voorkomen in de Voerstreek en het bredere Maas-Rijngebied. De variatie tussen -ings, -inx en -incx is typisch voor laatmiddeleeuwse en vroegmoderne schrijfpraktijken in Limburg en het Rijnland. Mogelijk gaat de naam oorspronkelijk terug op Schilling, aanvankelijk een bijnaam of verwijzing naar de muntnaam *schilling*.

(2) Graaf — aarden talud of akkerwal tussen hoger en lager gelegen percelen. In de Voerstreek leeft het woord *graaf* nog voort, maar in standaardnederlands is het verbasterd tot *graft*. Het gaat om een perceelsrand min of meer volgens de hoogtelijnen met struik- en houtopslag, waarop eigendomsrechten rustten.

(3) Houppert van Reije — *Houppert* is een oudere regionale schrijfwijze van Hubert(us), nog herkenbaar in de huidige dialectvorm *Hoebèr*. De familienaam, waarvan varianten als van Reij, van Rey, van Rei en van Reije vanaf de 17de eeuw te vinden zijn in de Maas-Rijnstreek, onder meer in de omgeving van Remersdaal, Gemmenich, Eijsden en Margraten, komt gedurende meerdere generaties voor, wat erop wijst dat het om een gevestigde familienaam ging en niet om een toevallige herkomstaanduiding.

(4) Weth — of wethouderij; de schepenbank of het lokale bestuur/rechtscollege. In Sint-Pieters-Voeren ressorteerde deze rechtspraak in 1699 onder de commanderij van de Duitse Orde, verbonden aan de balije Alden Biesen.

(5) Steenberg — 50.726363, 5.819585 op Google Maps, rechts van de weg die van de Drink naar Rulen leidt. Het perceel is nu eigendom van Stichting Elzéard. *(Met dank aan Emiel Lemmens voor deze informatie; hij vond die in het stockregister van de Kerkfabriek.)*

(6) Loë — nog steeds bekende plaatsnaam.

(7) Koulen — letterlijk kuilen of putjes. Mogelijk gaat het om markeringen van een vroegere landmeting of perceelsafbakening.

(8) Landmeter Nijssen lijkt een regionale deskundige of beëdigd landmeter te zijn geweest. Er is voorlopig geen directe identificatie gevonden in de archieven, maar het gebruik van zijn naam zonder verdere uitleg suggereert dat hij lokaal bekend was. Mogelijk was hij actief in het bredere Maas-Rijngebied (Voeren, Aubel, Limbourg, Vaals, Eupen, Aken). Zijn taak lijkt verband te houden met het uitzetten of bevestigen van perceelsgrenzen.

(9, 10, 11) gevocht; ontgethoont; comp.ste — termen waarvan de lezing onzeker is. Wie er meer over weet mag het ons laten weten.

Jan Nyssen stipte nog dat hij tijdens zijn eigen onderzoekswerk in Tigray (Ethiopië) ook een dergelijk geval was tegengekomen: 'Ook dit kwam voor de vrederechter en ik heb de beslissing. De boer aan de onderkant ploegde telkens een beetje weg – de boer aan de bovenzijde was afwezig uit het dorp, verhuurde zijn land, en toen hij eens kwam kijken vond hij dit en stapte naar de vrederechter.' Jan voegde er bovenstaande foto bij.

Rik Palmans

Nieuw in d’r Voerense Dieksionnaer

sjloeë: (slóg, gesjlage) slaan.

kattekieëskeskroed: [botan.] kaasjeskruid, malve (Malva soorten).

zich plaoge (plaogde zich, zich geplaogd): zich bijzonder moeite doen, zich inspannen om iets te bereiken.

deemiesje: ontslag. fr: démission. Hae how zieng deemiesje gegaove (Hij had zijn ontslag ingediend).

allè da: vooruit dan maar.

allè da noe: wat je me nu zegt.

wieët (wieëter): kind, wicht. Erm wieët (zielig kind, jongen of meisje, meelijwekkend door handicap, achterstand).

niks: niks. ne lange niks mit 'ne kötte sjtoets (Een lange niks met een korte staart. Met veel woorden zeggen dat het uiteindelijk niks is).

ielt (moe): [anim.] paling.

mönnik (mönnike): monnik.

mönnikenhof: [loc.] Monnikenhof, vierkantshoeve in Weerst, gesticht door de abdij van Hocht die later ook de abdij van Godsdal (Val-Dieu) stichtte, 50°44'23.2"N 5°46'00.9"E

pielledriëner: pillendraaier, apotheker.

sjtèèmetseler: metselaar.

metseler: metselaar.

käökele: ruw op elkaar stapelen.

köfer of köpfer: koper. ‘ne köfere kanjel ('n koperen dakgoot).

prinseproclamasje: prinsenproclamatie, het uitroepen van de nieuwe prins carnaval tijdens een carnavalszitting.

van daeg: zoals het hoort, fatsoenlijk, terdege. Doog dat van daeg (doe dat fatsoenlijk).

sjtörm (sjtö~rm): storm.

sjtörme (sjtö/rme): stormen.

wienieë: wanneer.

zeumere (zeumerde, gezeumerd): aren lezen. Het zeumere is het rapen van overgebleven aren op het veld en was vroeger een omschreven recht van de armen. Het aren lezen werd door het luiden van een klok aangegeven. Zeumere is afgeleid van sömmer: een kwart mud, vooral bij het meten van graan.

gezeumers: bij elkaar geraapte of gezochte voorwerpen. In het *Voerens Blaedsje* soms een rubriek van kort beschreven bij elkaar gevonden onderwerpen.

Berwèng (Berwe/ng) (moe): [hydr.] Berwijn. Keltische naam bebros (bever). De Romaanse vorm (bèrwène) overheerste als hydroniem, terwijl de Germaanse vorm (Birven bij La Clouse-Aubel), een toponiem werd. Es de Berwèng väör Kaesjmis oetgeit, geit ze nog 1 of 2 kier oet (Als de Berwijn voor Kerstmis buiten haar oever treedt, doet ze dat nog 1 of 2 keer).

zjwamer (zjwamerke, zjwamerte of zjwamers): roker.

zjwaamster (zjwaamsterke, zjwaamstere of zjwaamsters): rookster.

zjwanze (zjwansde, gezjwansd): zwammen, zwetsen, onzin vertellen. Uit het Jiddish. https://nl.wiktionary.org/wiki/zwanzen

braggele (braggelde, gebraggeld): nachtbraken.

verbraggeld: een kater hebben na een nacht braggele.

Bolbich: [loc.] Bombaye, gemeente Dalhem 50°43'49.1"N 5°44'36.4"E

mètstens: meestal.

mich: mij. Wordt vaker als wederkerend voornaamwoord gebruikt terwijl dat in het NL grammaticaal onjuist is: Doa is mich eng gebäörd (Er is iets met mij gebeurd i.p.v. er is mij iets gebeurd). D'r kater van de naober is mich os Minoeke kaome dèkke (de kater van de buurman is onze Minoeke komen dekken).

krosjteernold: haaknaald. fr: crocheter.

viedel, vieëdel, vieël of viel (vie/l) (orig.) kwart. du: Viertel. Vieël vör wirrekestied (Kwart voor werktijd). Vieël op vot, mieng oer (of d'r klènge wiezer) is kapot. How 'm op zien paans, dan is 'r murge wir gaans (Kwart op vot, mijn uurwerk (of de kleine wijzer) is kapot. Sla hem op zijn pens, dan is hij morgen weer heel).

allabonnäör: goed gedaan, proficiat, flink gedaan, goed zo! fr: a la bonheur. Allabonnäör zaat d'r factäör en hae how 'm tössje g'n däör (Goed zo zei de postbode en hij had hem tussen de deur). (teu) Allabonnäör zag d'r factäör en hae sjieët väör g'n däör (Goed zo zei de postbode en hij scheet voor de deur). (sgv)

zich oetkènne: grondig kennen, goed op de hoogte zijn, de weg kennen. du: sich auskennen.

klammatsj, klamatsj: oude kettingtrekker of kettingtakel met hefboom zoals vroeger gebruikt werd op boerderijen voor het trekken van palen, boomstronken en het spannen van afrasteringen. *(Zie foto hieronder.)*

Info:

~ na een lettergreep geeft aan dat die lettergreep met een sleeptoon uitgesproken wordt.

/ geeft een stoottoon aan.

(mod.): een modern woord, meestal verlimburgst Nederlands, vervangt vaak een origineel gebruikt woord.

(orig.): origineel gebruikt, tegenwoordig dikwijls vervangen door een modern woord.

[anim.] uit het dierenrijk

[botan.] uit het plantenrijk

[hydr.] hydroniem, de naam van een waterloop

[loc.] locatie

(moe): Moelingen

(sgv) : 's-Gravenvoeren

(teu): Teuven

du: in het Duits is een vergelijkbaar woord bekend.

fr: in het Frans is een vergelijkbaar woord bekend.

50°44'23.2"N 5°46'00.9"E zijn coördinaten die je kunt ingeven op Google Maps.

Joep Buysen

https://heemennatuurvoeren.be/Dieksjonnaer.html

George Gubbels miste het woordje *pupsj* (zoutkorrelig oogvocht) in de dieksjonair.'n pupsj kun je bij het wakker worden in een ooghoek voelen. Dan kreeg je te horen: 'Vrief dich ins de pupsje oet de aoge.' Ook als je een domme opmerking maakte, werd dat gezegd. Dan was het in de geest van: wat een domme praat, wordteens wakker en denk na.

Maar er staat wel in:
piepsj of pieëpsj (piepsjke, piepsje): oogvuil, gedroogd oogvocht in het hoekje van de ogen 's morgens.

Als reactie op een tekst in het vorige nummer liet Joep Buysen weten dat de 'gewild natte kelder' een afwateringstechniek is die in meerdere huizen in Voeren te vinden is. In het dialect heet het een *aagt* of *aachte*. De Nederlandse term is haagt[e]: een buis in de kelder voor waterafvoer (Lat. Aquaeductus); in Zuid-Limburg ook: onderaardse gang, goot.

De bronnen van Altenbroek

Waarom ligt het kasteel van Altenbroek zo ver verwijderd van de dorpskom van 's-Gravenvoeren? Het antwoord ligt wellicht in de bronnen die je daar vindt. De dorpelingen van 's-Gravenvoeren moesten in vroegere eeuwen hun (drink-) water uit de Voer halen. Vandaar dat het dorp zich heeft ontwikkeld als een lang lint langs de waterloop – met alle risico's van overstroming vandien.

De laatste bronnen die je kunt vinden als je vanuit het oosten komt zijn die van Altenbroek. Ze voeden de Noor (of, met zijn oude Voerense naam, het Lankwater). Het kwelwater dat in de terreinen achter het kasteel uit de grond kwam maakte dat het daar moerassig was en een *broek* – het oude woord voor moeras – werd.

Er zijn ook enkele mooie kalktufbronnen. Kalktuf is de kalk die opgelost was in het ondergrondse water en, als dat aan het oppervlak komt, neerslaat op stenen en takjes. In die bronnen groeien enkele speciale mossoorten, daarom vormen ze een habitat die we beslist moeten beschermen. Maar hun overleven is bedreigd doordat de kwaliteit van het

water achteruit gaat door de insijpeling naar het grondwater van meststoffen, van op de akkers op het plateau.

Historisch de interessantste bron is ongetwijfeld de Sint-Lambertusbron, met de beeltenis van de heilige en een chronogram. Dat verwijst naar het huwelijk van ridder de Winckel, de toenmalige kasteelheer, in 1718. De tekst ervan is helaas niet meer leesbaar door eroverheen woekerende levermossen. Wie voelt zich geroepen om die met een zachte borstel te verwijderen?

Ooit werden er ooghelende krachten toegeschreven aan het water uit deze bron, genoemd naar de patroonheilige van 's-Gravenvoeren.

Aan de andere kant van de weg door het park ligt de Clarabron. Eigenlijk is het een dubbele bron, aan weerszijden van het pad dat ooit naar het jachthuis boven op de helling leidde.

Rob Brouwers maakte in 1957 een schets van een plaquette die er toen nog te zien was. Op dit ogenblik is die verdwenen. Waarom deze bron aan de heilige Clara is gewijd, is een open vraag. Een mogelijkheid is dat ze die naam heeft gekregen dank zij Marie Claire de Fassin (1752-1801), de echtgenote van Léonard de Schiervel. De plaquette zelf is duidelijk gemaakt door een kinderhand. Misschien van een van de negen kinderen van Marie Claire?

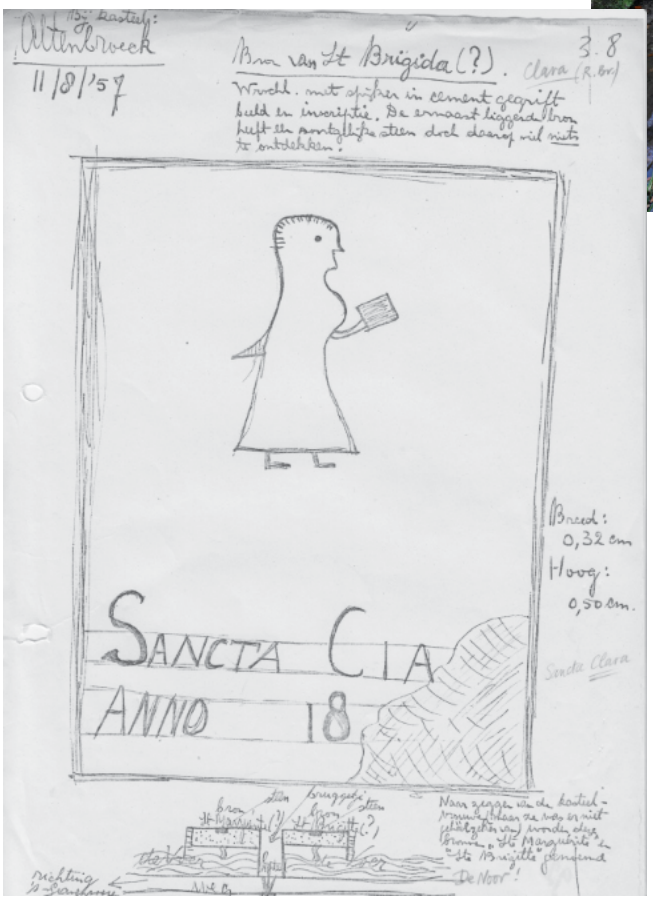

Ook hier is dringend wat opknapwerk nodig, zoals het herstellen van het gietijzeren raster boven de bron. Ook het bekken van de bron zou schoongemaakt moeten worden. Wie zich geroepen voelt om een vrijwilligersactie op het getouw te zetten mag zich melden!

De laatste vijver – de eerste rechts als je het park binnenkomt – wordt overigens helemaal gevoed met bronwater. De andere twee krijgen hun water van de Noor, en dat is duidelijk van veel slechtere kwaliteit. Die laatste vijver is, net als de hier vermelde bronnen, eigendom van Natuurpunt.

Rik Palmans

Jettie de Wal schreef in 2003 volgend gedichtje na een wandeling waarbij ze langs het Deniskapelletje in ’s-Gravenvoeren was gepasseerd:

Eenvoud

Een kruis.

Met daaromheen een simpel 'huis'.

Versiering? Twee potten slechts.

Eentje links en eentje rechts.

Twee gerania.

En niet bepaald in optima forma!

Twee bloemen maar.

Misschien van ‘t vorig jaar?

‘Bidt voor de zielen in het vagevuur’

roept het corpus.

Vagevuur? Alsof geloven in de hemel

niet al een helse klus is!